

Voor de bijeenkomst van 29 mei 2019 in Zevenaar / 100ste geboortedag van Hubert van Nispen van Sevenaer

Jaap Tanja, Nijmegen

Dames en heren,

Deze bijeenkomst is georganiseerd ter gelegenheid van het feit dat Hubert van Nispen van Sevenaer, in Zevenaar en omstreken vooral bekend als 'de jonkheer', 100 jaar geleden is geboren. Over hem ga ik zeker iets zeggen. Maar ik wil u eerst even kort meenemen naar een bijeenkomst die een beetje te vergelijken is met de bijeenkomst van vandaag. Niet in een aangeklede stal maar in een versierde feestzaal in Zevenaar.

We zijn in het jaar 1873, een kleine vijftig jaar vóóordat Hubert werd geboren, bijna 150 jaar geleden dus. We zijn op het Gouden Feest van de vijftigjarige echt van Jan van Nispen van Sevenaer en zijn vrouw Isabella Hoevel. Jan en Isabella waren de overgrootouders van Hubert. De feestredenaar is Dr. Herman Schaepman, toen een dertigjarige priester die in de laatste twee decennia van de 19^e eeuw de grote voorman zou worden van de katholieke emancipatie. In 1873 spreekt hij het jubilerende echtpaar en de andere genodigden toe, waarschijnlijk met een licht Twents accent en brengt hen *"de schoonste en heerlijkste hulde"*. Hij noemt Jan *"de beste en edelste zoon van Katholiek Nederland"*, iemand die heeft *"gewaakt en gestreden met mannenmoed en mannenkracht, (...) ongebogen in de storm, ongebroken in de strijd"*. En tegen Isabelle zegt hij onder andere:

"Ligt in de hand des mans de kracht, in de hand der vrouw ligt de troost. Beurt hij de gewonden op, zij lenigt hunnen pijnen, zij bidt waar hij waakt."

Ik ga me inhouden, ik mis de retorische gave van Dr. Schaepman. En ik ben ook meer een schrijver dan een feestredenaar. Terug daarom naar het hier en nu, naar de dag van vandaag en ook naar een wat minder hoogdravend taalgebruik. Ik wil even uitleggen waarom ik deze redevoering uit 1873 hier toch te berde breng. Anne Lammers en ik zijn zoals gezegd bezig met het maken van een boek over de geschiedenis van Huis Sevenaer. We willen de geschiedenis van het "Kasteel", zoals Huis Sevenaer in Zevenaar ook vaak wordt genoemd, en haar bewoners vertellen, inzichtelijk maken en laten zien. Het wordt een boek dat toegankelijk moet zijn voor een breed publiek.

Op dit moment zijn we bezig met de research in de archieven en we hebben al vele dikke mappen over en van Jan en Isabella doorgeploegd. Deze feestrede kwamen we daarin tegen en deze feestrede zegt gek genoeg eigenlijk ook iets over zijn achterkleinzoon Hubert. In ieder geval iets over het nest waarin hij is grootgebracht.

Zonder veel overdrijving kun je zeggen dat Jan en Isabella van Nispen van Sevenaer het landgoed Huis Sevenaer gemaákt hebben. De tijd van Jan en Isabella van Nispen, ruwweg het tweede en derde kwart van de 19e eeuw, was dé grote bloeiperiode van Huis Sevenaer. Het landgoed bestond uit meer dan 1000 hectare grond, veel daarvan verpacht, uit grote stukken bos en uit steenbakkerijen. Jan van Nispen van Sevenaer was een van de vermogendste mannen van Gelderland: Huis Sevenaer was zelfs een particuliere bank voor de halve Liemers. Jan van Nispen stichtte met privé-geld in Zevenaar een katholieke school. Op een kladje, gevonden in het archief, is bijgehouden hoeveel geld er was uitgeleend aan boeren en kleine zelfstandigen. Het ging om honderden leningen en vele tonnen guldens – omgerekend, miljoenen euro's.

Jan zat van 1850 tot 1875 in de Tweede Kamer voor het kiesdistrict Nijmegen, waar Zevenaar deel van uitmaakte. Met steun van katholieke geestelijken en invloedrijke lokale politici had hij een onaantastbaar politiek bolwerk weten op te bouwen. Hij streed daar – met mannenmoed en mannenkracht, zou Dr. Schaepman zeggen – voor de katholieke zaak en dan met name voor de gelijkschakeling van bijzonder en openbaar onderwijs. Isabelle runde het landgoed, samen met de rentmeester Van Vree, een broer van de bisschop van Haarlem.

Jan van Nispen, de eerste Van Nispen van de tak van of tot Sevenaer, was een sombere, vaak ziekelijke en enigszins steile man. Heel anders dan Dr. Schaepman ons wil laten weten. Isabelle daarentegen komt in de brieven naar voren als een positief ingestelde, ondernemende en sterke vrouw. Zij stond sterker in haar schoenen dan haar echtgenoot en was bovendien veel nuchterder. Als Jan in Den Haag zat, schreven de echtgenoten elkaar dagelijks een brief – die per diligence werd vervoerd van Zevenaar naar Den Haag en vise versa. Telefoon bestond nog niet, laat staan smartphones. Bijna dagelijks probeerde Isabelle haar man moed in te spreken, op te peppen en op te beuren. Als je op de correspondentie tussen deze twee mag afgaan, hebben zij een goed huwelijk gehad, bekroond met 10 kinderen (over wie ook veel te vertellen valt, maar dat doen we in ons boek).

Hubert van Nispen van Sevenaer, de achterkleinzoon van dit duo, de man die vandaag centraal staat, heeft zijn overgrootvader Jan niet gekend. Jan stierf in 1875. Ook zijn grootvader Raphaël heeft Hubert niet gekend; die stierf tien jaar later in 1885. Raphaël en zijn vrouw Adriana zijn Jan en Isabelle opgevolgd op het landgoed. Raphaël heeft als opvolger van zijn vader óók in de Tweede Kamer gezeten – niet lang, slecht 40 dagen – om vervolgens het parlementaire stokje door te geven aan zijn oudste broer Carel Jan. Een van de twee Tweede Kamerzetels van het district Nijmegen was nu eenmaal voor een Van Nispen van Sevenaer.

Raphaël – en na hem zijn oudste zoon Louis – waren meer gericht op de lokale politiek en het lokale bestuur. Zij hebben met name in de Liemers geoogst wat Jan heeft gezaaid: zij waren beiden gedurende lange tijd wethouder van de gemeente Zevenaar en vervulden nog

tal van andere lokale bestuursfuncties. Het was de tijd dat de adel het min of meer voor het zeggen had in een kleine stad als Zevenaar. Louis van Nispen van Sevenaer heeft zijn hele leven op Huis Sevenaer gewoond.

Als Hubert van Nispen in 1948 het beheer van het landgoed Huis Sevenaer overneemt van zijn oom Louis, die in datzelfde jaar was gestorven, zijn de tijden veranderd. Net als grote delen van Zevenaar was ook Huis Sevenaer in de oorlog zwaar beschadigd. Maar opvallender nog: de adel is op lokaal niveau – in ieder geval in Zevenaar, maar ook elders in den lande – veel van haar macht en gezag kwijt geraakt. Hoe dat komt, de achtergronden daarvan, ook dát bewaren we voor ons boek.

Hubert heeft zich in al die jaren – tot zijn overlijden in 2012 – ingezet voor het bijeenhouden van het erfgoed van Jan en Isabelle, een streven dat nuchter beschouwd maar ten dele is gelukt. In zijn strijd na de oorlog met de gemeente Zevenaar, met de TURMAC-sigarettenfabriek, en met oplichters die hun oog hadden laten vallen op het landgoed of op delen daarvan, heeft hij wel het hoofd boven water weten te houden.

Maar helaas, nu is het landgoed een stuk kleiner en kwetsbaarder. In omvang is het niet te vergelijken met wat het was in de tijden van Jan en Isabella. Jan van Nispen kon op grote schaal grond kopen en leende veel geld uit aan boeren en kleine zelfstandigen in de Liemers. Hubert van Nispen heeft in onteigeningszaken veel grond moeten afstaan aan de gemeente Zevenaar en moest mede daardoor hoge juridische kosten maken. Het compromis dat hij uiteindelijk in de jaren '70 met de gemeente Zevenaar sloot bleek lange tijd wankel. Om het landgoed op een verantwoorde manier te beheren is het moeilijk – misschien wel bijna onmogelijk – om de kosten en de baten te laten sporen en het landgoed zelfvoorzienend te houden.

Op een dag als deze is het wel leuk om een klein beetje te speculeren over overeenkomsten en verschillen tussen de negentiende-eeuwse Jan van Nispen van Sevenaer en zijn achterkleinzoon Hubert van Nispen van Sevenaer. Een aardige overeenkomst: ze hebben allebei duizenden brieven geschreven. Een niet onbelangrijk verschil voor Anne Lammers en mij: die van Jan zijn met de pen geschreven in een bijna onleesbaar kriebelhandschrift; die van Hubert zijn gelukkig getypt. Joyce van Katwijk heeft ons wel eens verteld dat Hubert drie typemachines helemaal heeft opgebruikt in al die jaren. Hij zat vaak tot diep in de nacht achter de typemachine. Hubert van Nispen was misschien wel eerder een schrijver en iemand dan nadacht over landbouw en ecologie dan een zakelijk ingestelde landgoedbeheerder.

Nog een overeenkomst: Hubert had niet veel op met zijn familie. Slechts met enkelen daarvan onderhield hij een goede band. Ook Jan lag overhoop met familie, met name met zijn broer Carel Everhard, de stamvader van de tak van Nispen tot Pannerden. Carel Everhard

was decennia lang burgemeester van Zevenaar en lid van de Eerste Kamer. Hij woonde op Huis 't Hoek in het centrum van Zevenaar en was getrouwd met Christina, een zus van Isabella. Maar tussen hem en broer Jan boterde het slecht, zowel in politiek opzicht als persoonlijk. De ins en outs van deze broedertwist bewaren we voor ons boek.

Een derde overeenkomst tussen Jan en achterkleinzoon Hubert van Nispen van Sevenaer is wat je met een groot woord kunt noemen hun religieuze inspiratie. Jan was invloedrijk, streng katholiek en religieus op een manier die we ons nu nog slecht kunnen voorstellen. Huis Sevenaer had bijvoorbeeld in die tijd een eigen kapelaan. Jan liep veel in de tuin van Huis Sevenaer, met een dienstbode achter zich aan die zijn overjas droeg, zodat hij zijn “gebedekes” warm aangekleed kon doen. Hij verzamelde relikwieën en heeft nog serieus geprobeerd om van Zevenaar een bedevaartsplaats te maken, door een gebalsemd lichaam van een katholieke heilige hierheen te halen. Tot tweemaal toe vroeg hij aan bisschop Zwijssen om zo’n gebalsemd lichaam mee te nemen uit Rome, maar er was helaas geen enkel lichaam ‘disponabel’.

Op een heel andere manier was ook Hubert religieus geïnspireerd. Ook hij wandelde veel door de tuin van Huis Sevenaer en luisterde en keek naar alles om hem heen: naar de vogels, de bloemen, de bomen, planten en insecten. Hubert van Nispen was misschien niet of nauwelijks kerkelijk maar wel gelovig; zijn inspiratie haalde hij – à la Spinoza – eerst en vooral uit de natuur. Zijn ideaal was een landgoed overeind te houden, een landgoed met goede grond en een zo groot mogelijke biologische diversiteit. Een landgoed dat wordt beheerd zonder gebruik te maken van synthetische kunstmiddelen. Decennialang is hij door een deel van de publieke opinie weggezet als alternatieve zonderling. Een grote krant kopte eens enigszins spottend in de jaren zeventig boven een artikel over Huis Sevenaer: “De Jonkheer en zijn knollentuin”.

Nu begint de publieke opinie – en ook de waardering voor Hubert van Nispen – gelukkig wat te verschuiven. Meer en vaker wordt Hubert van Nispen nu gezien als een miskende voorloper van de biologische landbouw. In een tijd dat Mansholt, de EEG (later EU) en de Nederlandse landbouw alleen nog dachten aan schaalvergroting en ruilverkaveling, de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw, maakte Hubert zich druk over het overbodige en gevaarlijke gebruik van gifstoffen in de landbouw. Aan jagen op vogels en wild – lange tijd het voorrecht van de adel – heeft Hubert van Nispen nooit meegedaan.

Hubert van Nispen zag het belang van álle dieren – ook de veldmuizen en de insecten. De jonkheer wilde in de eerste plaats op ‘zijn landgoed’ de voedselproductie op een verantwoorde manier in balans met de natuur doorgeven aan volgende generaties. Misschien kan de Partij van de Dieren nog eens een studiecentrum of een prijs naar hem vernoemen.

In het verlengde hiervan een laatste overeenkomst. Hubert van Nispen was – net als zijn overgrootvader Jan – een man van plichtsbesef, van principes en van volhouden. Zonder Jan en Isabella van Nispen zou er geen landgoed Huis Sevenaer zijn ontstaan. Zonder Hubert van Nispen was het waarschijnlijk al lang verdwenen. Huis Sevenaer is dankzij hem – en ook dankzij Joyce van Katwijk, die eveneens uit hout van plichtsbesef en volhouden is gesneden – een van de laatste kasteelboerderijen in Nederland dat niet is omgetoverd tot museum, vakantieappartementencomplex, trouwzaal of vergadercentrum.

We zullen Hubert hier niet gaan herdenken in jubelende en gezwollen woorden als die van Dr. Schaepman. Die tijd is een beetje voorbij. We gaan geen hele of halve heilige van hem maken. Heiligen zijn – ondanks Jan van Nispen – niet te vinden in Zevenaer.

Nee, we kunnen beter proberen, net als Joyce van Katwijk en de vele vrijwilligers, om het landgoed in zijn geest zo goed mogelijk overeind te houden.